

MOĞOLLAR'IN YAKIN DOĞU POLİTİKASI VE İSMÂİLİLER'İN AKİBETİ ÜZERİNE BAZI BİLGİLER

ABDULKADİR YUVALI*

Cengiz Han'ın batı seferi ve daha sonra Yakın Doğu'da görevlendirilen Curmagun, Baycu ve Elcigidey noyanlar zamanında Moğol hâkimiyet sahası dışında kalmayı başaran üç siyasî teşekkülden birisi de İsmâîliler olmuştur. XI. yüzyıldan beri Yakın Doğu'da Selçuklu ve Harezmşahlar'a karşı kendilerine has metodlarıyla mücadele etmiş olan İsmâîliler, 1090 yılında Hasan Sabbah'ın Alamût kalesine yerleşmesiyle Yakın Doğu'da kalelerden kurulu bir siyasî güç merkezi olmuştur. İsmâîliler 150 yıl boyunca yörede bir terör merkezi olarak rol oynamış, özellikle kendi faaliyetleri için tehlikeli gördükleri devlet adamlarını öldürmüşler, hükümdar ve beyleri de tehdit etmişlerdir. Başta ünlü Selçuklu vezirlerinden Nizâmülmülk ve Kâşânî olmak üzere birçok vezir ve devlet adamları Bâtini fedâileri tarafından katledilmişlerdir.

Batıda Moğollar'a tâbi siyasî teşekküller Azerbaycan'daki Moğol askerî valilerinin kontrolü altında olmuşlar, Karakurum'a veya Saray şehrine giderek hükümlerlerini tasdik ettirmişlerdir.¹ Bu dönemde Karakurum'da kısa aralıklarla Büyük Hanlar'ın görev yapmaları ve bilhassa Nâibeler döneminde azledilen veya iltifat gören devlet adamlarının yer değiştirmiş olmaları yüzünden, Karakurum âdeta bağlı devlet reislerinin istilasına uğramıştır. Büyük Hanlık merkezinin uzaklığı sebebiyle gönderilen buyrukların yerlerine ulaşması gecikmiş, bu yüzden mahallî yöneticilerde keyfi uygulamalar başlamıştır. Ayrıca bazı mahallî hâkimler Karakurum ile birlikte Batu Han'ın merkezi Saray şehrine de siyasî amaçlı ziyaretler yapmışlardır.² Çünkü Güyük Han zamanında bu iki merkez arasında sürtüşme başlamıştı. Merkezden uzaktaki bu toprakları valiler tarafından idare etmenin güçlüğü yanında zaman zaman buralara Batu Han'ın

* Yard. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi.

¹ Aksarâyi, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, yay: Osman Turan, Ankara 1944, s. 39-40.

² Zeki Velidi Toğan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 223; Abdülkadir Yuvalı, "Moğollar'ın Önyasya'daki İlk İhan'ı Hakkında", *Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2, Elazığ 1982, s. 122.

müdahalesi de Büyük Han Mengü'nün merkezîleştirme siyasetinde etkili olmuştur. Çünkü Hülegü'nün gönderilmesinden sonra batıdaki mahallî emir ve hükümdarların veya temsilcilerinin bizzat Karakurum'a gitmelerine gerek kalmamıştı, kendileri Büyük Han'ın batıdaki temsilcisi Hülegü'ye bağlanmış oluyordular.³

Hülegü'nün Yakın Doğu'ya gönderilmesinin, bir diğer sebebi de; batıdaki Moğol askerî valilerinin (Curmagun, Baycu, Elcigidey) yörede kesin sonuç alamamış olmalarıdır. Gerçi Curmagun ve onu takiben Baycu İran ve Azerbaycan'da başarılı olmuşlardır. Köseadağ savaşı ile Anadolu vergiye bağlanmış, Suriye ve halife topraklarına sürekli akınlar sözkonusu olmuş ise de, kesin sonuç alamamışlardır. Güyük Han zamanında geniş yetkilerle gönderilmiş olan Elcigidey'e özellikle Suriye ve Mısır üzerinde durması buyrulmuş ise de, Mengü Han'ın tahta çıkması sırasında hanedan üyeleri arasında başlayan mücadele bu seferden beklenen sonucun alınmasına mani olmuş, Elcigidey ailesi ve onun tarafında görülen vali ve kumandanlar da azledilmişlerdir.⁴ Moğol hanedan üyeleri arasında başlayan bu ve benzeri anlaşmazlıklar sebebiyle, batıda Moğol ilerlemesi durmuş, yöredeki huzursuzluklarla ilgili olarak, Karakurum'a şikâyetler eksik olmamış, bilhassa İsmâîlîler'in cinayet ve tehditlerine karşı Moğol sarayından acilen yardım istenilmiştir.⁵ Batıdaki Moğol toprakları üzerindeki kargaşanın sorumlusu olarak görülen Bağdad Abbasi Halifeliği müslüman emir ve hâkimleri Moğollar'a karşı bir cephede toparlayabilmek için faaliyet gösterirken, İsmâîlîler de bir yandan Fransa ve İngiltere krallarına Moğollar'a karşı yardım istemek amacıyla elçiler göndermişlerdir. 1238 yılında batıya gönderilen İsmâîlî elçilerine gelen cevaplar arasında Winchester Piskopos'unun cevabı bu dönemdeki Doğu-Batı ilişkilerinin mahiyetini açıklaması bakımından üzerinde durulabilir.⁶ Bu tarihlerde Moğollar'ın batıdaki temsilcilerinden birisi olan Altınordu Batu Han'ın yönetiminde Orta Avrupa'yı tehdit etmekteydi. Karadenizin kuzeyinden itibaren Doğu Avru-

³ Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 49.

⁴ Cüveynî, *Târih-ı Cehângüşâ*, yay: Mirza Muhammed Kazvinî, cilt 1, Londra 1912, s. 184; Rene Grousset, *L'Empire des Steppes*, Paris 1939, s. 544.

⁵ İsmâîlîler'in tehditlerinden usanmış olan Moğol tâbîlîleri Büyük Hanlık merkezine sürekli şikâyetlerde bulunmuşlardır. Mengü Han'ı ziyarete giden Kazvin şehri kadısı üzerindeki zırh ile Büyük Han'ın huzuruna çıkarak, tehlikeyi anlatmak istemiştir. Bkz., Reşîdud-dîn, *Câmi'u'l-levârih*, yay: Quatremère, Histoire des Mongols de la Persa, Paris 1836, s. 119-121.

⁶ *Histoire de l'Angleterre*, Traduit du Latin par J.A. Gilles, Londra 1852-1854, cilt 1, s. 132.

pa'nın tamamı Moğol kontrolü altına girmiş, Orta Avrupa ise Moğol tehditi altında bulunduğu sırada Papa ve Avrupa kralları, yaklaşan bu tehlike karşısında beklenen dayanışmayı gösterememişlerdir. Oysa ki Şark Hristiyanlarını korumak ve kollamak görüntüsü altında başlatmış oldukları haclı seferleri ile yüzbinlerce insanı Orta Doğu'ya sürüklemişlerdi. Moğollar karşısında Papalık ve Avrupa devletlerinin, Rusya, Hongrie, Polonya ve hatta Almanya'nın yardım çağırılmasına ilgisiz kalmaları, Papalığın nüfuz kaybı, Avrupa devletlerinin milli menfaatlarını ön plânda tutmaları ile izah edilebilir.

Diğer cephelerde sürekli başarılar kazanmış olan Moğol kuvvetlerinin Halifelik ve İsmâîlîler karşısında beklenen neticeyi alamamış olmaları yüzünden olmalı ki, bu cepheye bu defa bir Moğol şehzadesinin gönderilmesi yöre nin Karakurum nezdindeki ehemmiyetini göstermektedir. Yöre de Moğol hâkimiyetinin başlamasından yirmi yıl sonra, yani Mengü Han zamanında, Büyük Han'ın nüfuzu altında olmak kaydıyla, İsmâîlî, Halifelik, ve Mısır Memlûk devletlerine karşı Hülegü görevlendirilmiştir.⁷ Mengü Han, diğer kardeşi Kubilay'ı da aynı statüde olmak üzere Çin'e göndermiştir. Her iki kardeşin de Cengiz Han döneminde görülen "Ulus verme" yerine bir çeşit tayin yoluyla gönderilmeleri, Mengü'nün merkezîleştirme siyaseti ile ilgili olmalıdır. Bu uygulama biçimi Orta Asya'da kurulmuş olan Türk devletlerinin Doğu-Batı politikalarıyla benzerlik göstermektedir. Çin'de Kubilay'ın 1294 yılında ölümüne kadar, İlhanlı devletinde ise, Gazan Han zamanında (1295) Büyük Hanlıkla bağlar koparılmıştır. Bu tarihten sonra basılan İlhanlı sikkelerinde Büyük Han'ın adı kaldırılmış ve kendileri için kullandıkları "İl-Han" yerine sadece "Han" ünvanını kullanmışlardır.⁸

Hülegü'nün emrinde Yakın Doğu'ya gönderilecek ordunun hazırlanması sırasında, Cengiz Han'ın oğulları, kardeş ve yeğenleri arasında daha önce taksimi yapılmış olan Moğol ordusundan her on kişiden ikisinin Hülegü'nün emrinde olması prensip itibarıyla kabul edilmiştir.⁹ Yakın Doğu'ya Cengiz soyuna mensup soylu ailelerin gelişleri bu yolculukla yakından ilgili olmalıdır. Hazırlanan bu ordunun miktarı hakkında kesin bir rakam vermek güç ise de, yolculuğa bizzat katılmış ve daha sonra İlhanlı devlet hizmetinde uzun zaman görev almış olan Cüveynî bu ordunun

⁷ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 128.

⁸ İran Moğolları ve Altın Paralar, İstanbul 1973, s. 4-7.

⁹ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 133.

280.000 civarında olduğunu söylemektedir.¹⁰ Hazırlanan bu ordunun her neferi bir aile reisi olarak düşünülebilir, ve bunlar çadırları ve sürüleri, yani bütün ağırlıkları ile yola çıkmışlardır. Böyle olunca Hülegü ve onu takibeden Yakın Doğu'ya gelen Türk ve Moğol kabilelerinin nüfus toplamı 1,5 milyonu bulmaktadır. Yine Cüveyni ve çağdaşı diğer kaynakların görüş birliğinde oldukları bir diğer husus da: Güyük Han zamanında Yakın Doğu'ya gönderilen Elcigidey noyanın emrine Moğol kuvvetlerinin % 20'sinin verilmesidir.¹¹ Daha Cengiz Han'ın zamanında Yakın Doğu'ya yapılan sefer sırasında yörede bırakılmış olan Moğol kabileleri de düşünülürse, Hülegü ve ondan önce bu yöreye gönderilmiş Türk ve Moğollar'ın miktarı 2 milyon civarında olması kuvvetle muhtemeldir.

Mengü Han, kardeşine bu sefer sırasında yapması gereken işleri sıralarken; ataları Cengiz Han'ın örf ve âdetlerini batıda Ceyhun nehrinden Mısır sınırına kadar hâkim kılmasını, emirlerine itaat edenlere iyilik ve yardımını esirgememesini, karışıkoyanları ise acımadan cezalandırmasını söylemiştir. Özellikle Mazenderan ve çevresinde yaşayan, Yakın Doğu'yu yüzyıllarca korku ve dehşet içerisinde bırakan İsmâîliler'i cezalandırmasını, Bağdad Abbasi Halifeliği itaat altına girmeyi kabul ederse affetmesini, aksi halde ona da diğer düşmanlarına davrandığı gibi ceza uygulamasını buyurmuştur.¹² Kaynakların mutabık kaldığı bu görevlendirme ile Hülegü'nün batıda takip ettiği politika aynı doğrultuda gelişmiştir. Bu nasihatları bir emir kabul eden Hülegü, ağabeyisinin batıda işlerini bitirdikten sonra geri dönmesi hususundaki isteğine uymamış, aksine fethettiği yerler üzerinde yeni bir devletin kurulması için gayret göstermiştir.

Yakın Doğu'ya gönderilmek üzere hazırlanan ordu, mahiyet itibarıyla Büyük Hanlık ordusunun küçük bir kopyasından ibaretti. Çünkü, Hülegü'nün emrindeki bu orduda Cengiz Han devrindeki Moğol kumandanlarından birçoğunun oğul ve yakınları ile Moğol şehzadelerinden bazıları da bulunmuştur. Ordunun öncü birlikleri Nayman boyuna mensup,

¹⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 90.

¹¹ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 1, s. 184-185.

¹² Reşiduddin'e göre, Mengü Han kardeşi Hülegü'yü batıya gönderirken ona "Kuvvetli ordularının başında Turan ülkesinden İran eyaletine gidiyorsun. Ceyhun nehrinden Mısır'a kadar her yerde Cengiz Han'ın örf, adet ve kanunlarını tanıt, saygılı olanlara iyi davran, karşı çıkanları ortadan kaldır. Bağdad Halifesi sana saygı gösterir, boyun eğerse, onu hırpalama, aksi olursa, ona da düşmanlarına davrandığın gibi davran" diye öğüt vermiştir. Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 141-143.

ünlü Ket-Buka noyan kumandasında yola çıkmış, İran ve Azerbaycan'daki Moğol kuvvetlerinin kumandanı Baycu noyan ile Tatar boyuna mensup, emrinde bir tümen kuvvet ile Keşmir sınırında bulunan Sali noyan da Hüleğü'nün emir ve komutası altında olmuşlardır.¹³ Batı seferi için hazırlanmış olan bu orduda Cöçi ve Çağatay oğullarını temsilen görevlendirilmiş şehzadeler arasında Cöçi'nin torunu Kuli ve Bulgay ile Çağatay ailesinden Teküdar bulunmuşlardır.¹⁴ Hüleğü'nün kendi kardeşlerinden Subtay da sefere katılmış ise de, yolculuk esnasında Semerkand yakınlarında ölmüştür.¹⁵ Hüleğü'nün oğullarından Abaka ve Yeşmut babalarının yanında oldukları halde, Kuik Hatun'dan olma ve yaş bakımından Abaka'dan iki ay küçük şehzade Cumkur, Büyük Han'ın yanında bırakılmıştı. Şehzadelerden birinin Büyük Hanlık merkezinde kalmış olması tâbiilik ilişkileri ile de açıklanabilir. Şehzadelerin dışında devletin kurulmasında ve yükselmesinde emeği geçmiş ünlü noyanlar ve devlet adamlarının oğul ve torunları ile bizzat kendileri de bu yolculuğa iştirak etmişlerdir. Bunların başında Hüleğü'nün muteber emirlerinden Celayir boyuna mensup İlgey noyan ile Sulduz boyundan Başyarguci'si Suncak noyan, Uyratlardan Buka, Temür, Kongratlardan Abatay, Tatarlardan Durbay ve Girey noyanlar ile meşhur Samagar noyan, Sünit'den de Sünitay noyan ve başkaları Hüleğü'nün emrinde Yakın Doğu'ya gelmişlerdir.¹⁶ Tarihçi Aknerli Grigor ise Hüleğü ile birlikte Kafkasya'ya gelen ünlü kumandanların sayısının yedi olduğunu kaydetmektedir.¹⁷

Bâtinî kalelerinin kuşatılmasında ve bilhassa Bağdad gibi bir şehrin alınması sırasında gerekli olacak mancinıkların yapımı ve kullanılması için

¹³ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 139; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Muh-tasarüddüvel*, Çev: M. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul 1941, s. 26.

¹⁴ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 89; Ebu'l Ferec, Hüleğü ile birlikte Yakın Doğu'ya gelen kumandanlar arasında "Kataroğul" adında birisinden bahsetmektedir. Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Chronography*, Çev: Ö. Rıza Doğrul, TTK., cilt 2, Ankara 1950, s. 556.

¹⁵ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 96.

¹⁶ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 89.

¹⁷ Hüleğü ile birlikte Yakın Doğu'ya gelen kumandanlar hakkında Aknerli Grigor: "Yedi Han oğlundan herbirinin emrinde birer tümen asker vardı. Bunlar: Hulau (Hüleğü olmalı), Khul (Kuli olmalı), Balakay (şehzade Bulgay olmalı), Tutar (Ebu'l Ferec'in belirttiği Kataroğul olabilir), Togudar (Çağatay şehzadesi), Gatagan ve Bora", gibi isimler sıralamaktadır. Ayrıca Grigor, kumandanlar arasında ihtilaf bulunduğunu, Azerbaycan'a geldikten sonra, Mengü Han'ın emri üzerine Hüleğü'yü başkan seçtiklerini kaydetmekte ise de, birinci elden kaynakların birleştiği Mengü Kağan tarafından ve kurultay kararı ile görevlendirme hususu kesin olsa gerekir. *Aknerli Grigor*, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1954, s. 25.

bu işde mahir oldukları sanılan Hitaylı bin aile (hane) ordunun refakatında Yakın Doğu'ya gönderilmiştir.¹⁸ Ordunun iâşe ve yol hazırlıkları yapılmış, sefere katılacak olan şehzade ve noyanlara hazırlıklarını tamamlamaları için haber gönderilmiştir. Gerekli erzakın temini için Yakın Doğu'daki Moğollar'a tâbi devletler ve emirlikler yeni vergiler koymak zorunda kalmışlardır.¹⁹ Her asker için ortalama, 500 kg. un ve bir tulum şarap esas alınmış, ordunun geçeceği güzergâh ve konaklama yerleri tesbit edilmiş, bir konaklama yerinden diğerine taşınan erzakı bölgelerin emirlerinin hazırlaması ve taşımaları kararlaştırılmıştır.²⁰ Bu kararlar Büyük Han'ın buyruğu olarak vali ve tâbi devletlere bildirilmiştir. Ayrıca Karakurum ile Beşbalığ arasında bulunan Taib dağından itibaren Ceyhun nehrine kadar ordunun geçeceği güzergah üzerinde bulunan otlak ve çayırıklara elkonmuş, yol üzerinde bulunan asker ve kabilelerin başka taraflara gitmelerine emredilmişti. Aynı şekilde ordunun geçeceği yol güzergahındaki sular üzerine köprüler kurulması ve yolların elverişli hale getirilmesi için de yöre hâkimlerine ulaklar gönderilmiştir.²¹ Bu hazırlıklardan sonra Mengü Han, başta Hülegü olmak üzere, yolculuğa çıkacak hatun ve oğulları ile noyanlara ayrı ayrı hediyeler vermiştir.²² Hülegü, yanında Dokuz Hatun, Olçay Hatun, oğullarından Abaka ve Yeşmut olduğu halde 1253 yılı ilkbaharında (24 Nisan) Karakurum'dan hareket etmiştir.²³ Öncü birlikler ise daha önce 24 Ağustos 1252'de Ket-Buka noyan kumandasında gönderilmişti. Öncü birlikler Kuhistan üzerine yürüdüğü sırada, asıl ordu hazırlıklarını tamamlamış ve yola çıkmıştı.²⁴

Karakurum'dan hareket eden ordu, yol boyunca yapılan şenlikler ve iltihaklar yüzünden ağır ilerlemiştir. Ordu Khangai sıradağlarını aşdıktan sonra Hoen-Muren nehrini geçip, Kızılbaş gölüne dökülen Arungu nehri kıyısı ilk konaklama yeri olmuştur.²⁵ Buradan hareketle Almalık şehrine gelen Hülegü ve ordusunu, Çağatay oğulları büyük törenlerle karşılamış-

¹⁸ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 133; Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 94.

¹⁹ Cüveynî, Hülegü'nün yol masrafları için yeni vergilerin getirildiğini ve bunun Emir ve Beyler için de geçerli olduğunu kaydetmektedir, *a.g.e.*, cilt 3, s. 94.

²⁰ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 135-145.

²¹ Bu emir Maverâünnahr, Horasan ve Azerbaycan için geçerli idi. Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 89; Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 135.

²² Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 143; Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 94-95.

²³ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 96.

²⁴ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 29.

²⁵ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 143.

lardır. Maverâünnehr ve Batı Türkistan'ın sivil idaresinden sorumlu Mesûd Yalva ile yörede görevli diğer vali ve emirler, bağlılıklarını bildirmek üzere ziyaret etmiş ve hediyelerini sunmuşlardır.²⁶ Burada bir müddet kalan ordu, 1255 yılı Şubat ayında Semerkand yakınlarındaki Kankel çayır-
lıklarında konaklamış, Mesûd Yalvaç, Hülegü için altın işlemeli kumaşdan yapılmış bir çadır kurdurmuştur.²⁷ Daha sonraları Hülegü resmî kabulle-
rinde bu çadırı kullanacaktır. Ordunun bundan sonraki ilk durağı Kesh (Keş) olmuş, bu konaklama sırasında ise, İran'da Moğollar'ın sivil valisi olarak görevli Argun Aka başta olmak üzere birçok vali ve emirler gelerek
bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bu konaklama yerinde iken henüz kendisine ziyaret ederek biat etmemiş olan yerli emirlere, Yakın Doğu'yu yüzlerce yıldan beri tehdit altında tutan İsmâîliler'e karşı başlatmış olduğu bu sefe-
re iştirak etmeleri için çağırıda bulunmuştur.²⁸ Hazırlatmış olduğu mektu-
bunda Yakın Doğu'yu korku ve dehşet içerisinde yaşamaya mecbur eden İsmâîliler'i ortadan kaldıracağını, bu mücadelede kendisine yardımcı ol-
malarını, bunun kutsal bir vazife olduğunu, bu mücadelede kendisine katılmayanları mutlaka cezalandıracağını söylemektedir. Bu ve benzeri mek-
tuplar ile diğer propagandalar tesirini göstermiş olmalı ki, bir müddet sonra Yakın Doğu hâkim ve emirlerinin hemen tamamı ona katılmışlar-
dır.

Bu tarihlerde Anadolu Selçuklu devleti adeta iki sultanlı yani aynı anda iki merkezde iki sultan saltanatını sürdürmekte olduğundan dolayı Moğol işgâline karşı beklenen direnç gösterilememiştir. Fars Atabeği, Irak, Azerbaycan, Horasan, Erran ve Gürcistan'dan birçok emirler ve beyler ile tanınmış şahıslar kıymetli hediyelerle birlikte bağlılıklarını bildirmek üzere Hülegü'nün huzuruna çıkmışlardır.²⁹

Ordunun Ceyhun nehrinden geçmesi sırasında o yöredeki gemiler (sal taşımacılığı) kullanılmış, bunun karşılığı olarak da gemiciler o güne

²⁶ Reşiduddîn, *a.g.e.*, s. 149; Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 96.

²⁷ Reşiduddîn, *a.g.e.*, s. 151; J. Hammer Purgstall, *Geschichte der Ilchanen in Persien*, Dramstait 1842, cilt 1, s. 88.

²⁸ Hülegü'nün batı yolculuğu esnasında, Ön Asya hâkimlerine gönderdiği mektup, Moğol savaş geleneğinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Bu mektubunda "Mengü Han'ın emri üzerine İsmâîliler'in kalelerini yıkmak ve tarikatı yoketmek için geliyoruz. Biz-
zat kendiniz bana gelir, asker, erzak ve araç getirirseniz işlerimi kolaylaştırırsanız, durumu-
nuzu muhafaza edersiniz. Aksi takdirde, emirlerimin uygulanmasında ihmâli görüleni Ulu Tanrı'nın emri ile işlerimi bitirdikten sonra, üzerlerine yürüyüp, size de mallarınıza da düşmanlarıma davrandığım gibi davranacağım" demekteydi. Reşiduddîn, *a.g.e.*, s. 151.

²⁹ Reşiduddîn, *a.g.e.*, s. 153.

kadar ödemekte oldukları vergilerden muaf tutulmuşlardır.³⁰ 10 Ocak 1253'de (653 yılı Zilhicce ayının ilk günü) Ceyhun nehri geçilmiş, mevsimin kış olması yüzünden Şçeburkan ovasında konaklamak zorunda kalan ordu hava şartları yüzünden hayvanlarının büyük bir kısmını kaybetmiş oldukları için ilkbahara kadar burada kalmışlardır. Bu bekleme sırasında da yöre hâkimleri gelerek itaatlerini arzetmişler, bu sırada sunulan hediyeler arasında Emir Argun'un getirmiş olduğu altın işlemeli çadır dikkati çekmiştir. Hülegü konaklama yerlerinde tertip edilen toplantı ve kabulleri, daha önce Mesûd Yalvaç'ın hediye ettiği altın işlemeli kumaştan yapılmış çadır ile bu yeni hediye edilen çadırlarda yapmıştır.³¹

Bu sırada Hülegü'nün resmî yazışmalarını Emir Argun'un oğlu Melik Ahmed Giray ile Alâeddin Ata Melik Cüveyni yapmışlardır.³² Her ikisi de daha önce Emir Argun'un yanında ve hizmetinde yetişmişler, Argun'un Hülegü'nün emri ile Büyük Han Mengü'nün sarayına gönderilmesinden sonra onun dönüşüne kadar Hülegü'ye hizmet etmişlerdir. Artık Hülegü sivil kadroya da ihtiyaç duymuş olmalıdır. Yakın Doğu'daki yerli emir ve hükümdarlara yazılan mektuplar, İsmâîliler ve Bağdad Abbasi Halifeliği ile yapılan yazışmalar sebebiyle sivil memurlar (bitikçiler)'a ihtiyacı olmuştur.

Hülegü'den önce Yakın Doğu'da görevlendirilmiş olan Moğol generallerinin başaramadıkları görevlerden birisi de İsmâîliler meselesidir. Yaklaşık 150 yıldan beri işledikleri cinayet ve tehditler ile Yakın Doğu'daki hükümdar ve devlet adamlarını korkudan titreden bu nifak unsuru uzun süre Moğollar ile de mücadele etmiş, hatta Moğollar'a karşı Batı dünyası yani Papalık ve Avrupa devletleri ile andlaşma yolları aramışlar, bu maksatla yazışmalar olmuştur. Yakın Doğu'daki Moğol tâbi devletlerinden hanlık merkezine yapılan şikâyetlerin ardı arkası kesilmemiştir. Bu yüzden Yakın Doğu'da Hülegü'nün neticelendirmesi gereken görevlerden ilki İsmâîlî meselesi olacaktır. Çünkü, batı seferi için hazırlanmış olan plâna göre Kitbuka noyan kumandasındaki öncü birlikler ilk olarak İsmâîliler'in elindeki kaleleri kuşatmışlardır. İlk olarak İsmâîlî kalelerinin yoğun oldu-

³⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 96; Hammer Purgstall, *a.g.e.*, s. 89.

³¹ Altın işlemeli kumaştan yapılmış çadırın Hülegü'ye hediye edildiğine dair Reşîdud-din, *a.g.e.*, s. 159'da bilgi varsa da, Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 100'de bu çadırın "Sufgan" vadisindeki "Kerbas" bahçesinde kurulduğu zikredilmektedir.

³² Argun Aka tarafından Hülegü'nün hizmetine verilen Bitikçiler için bkz., Reşîdud-din, *a.g.e.*, s. 159.

ğu Kuhistan bölgesine giren öncü birlikler, yörenin en sağlam kalesi olarak bilinen Girdkuh kalesini kuşatmışlardır.³³ Kuşatma o günün teknik imkânlarına göre geliştirilmiş araç-gereçlerle yapılmış olmalı ki, bu kuşatma haberi yöredeki diğer kalelerde korku ve dehşet uyandırmıştır.³⁴ Girdkuh kalesi savunma yönünden büyük avantajlara sahip olmasına rağmen, kuşatmacıların Moğollar olması sebebiyle, müdâfiler Alamût kalesinde oturan Büyük Reisleri Alâeddin Gurşah'dan yardım istemişlerdir.³⁵ Girdkuh kuşatması uzamış, Kitbuka noyan kaleyi savaş ile almanın güçlüğüne anlamış olmalı ki, kuşatmayı emrindeki kumandanlardan Buri noyana bırakarak, kendisi Mehrin kalesini, diğer Moğol noyanları da yörede bulunan Şahdiz, Tarem ve Rudbar kalelerini kuşatmışlardır. Adı geçen kaleler kısa zamanda Moğollar'a teslim olmuşlarsa da Girdkuh kalesi uzun süre dayanmış, hatta 1253 yılı Kasım ayında beklenmedik bir çıkış hareketi ile başta kumandan Buri noyan olmak üzere ileri gelen birçok kuşatmacıyı da öldürmüşlerdir. Girdkuh kalesinin bu başarısı diğer İsmâîlî kalelerini cesaretlendirmiş ve kuşatmaların uzamasına sebep olmuştur. Aynı yıl içerisinde Tun, Turşiz ve Mehrin kaleleri de teslim olmuşlardır. Girdkuh kalesindeki kuşatma sürdürülmüş, şehirde açlık ve hastalık çıkmasına rağmen kale düşürülememiş, Alâeddin Gurşah bu kalenin yardımına muteber adamlarından Hoca el-Din Hasan Serpani'yi göndermiştir. Bu sırada Alamût kalesinde Alâeddin Gurşah, oğlunun düzenlemiş olduğu bir suikast sonucu öldürülmüş ve yerine bu olayı tertipleyen oğlu Rükneddin geçmiştir.³⁶ Bu gelişmeler Alamût İsmâîlîler arasındaki dayanışmayı zayıflatmış ve Moğollar'a karşı beklenen direnci gösterememişlerdir.

651 yılı Zilhicce ayı onunda (Ocak 1254) Moğol öncü birlikleri kumandanı Kitbuka noyan Kuhistan ve Mazenderan yöresindeki kalelerden büyük bir bölümü ele geçirmiş, diğerlerini de kuşatmış olduğu sırada, Hülegü ve beraberindeki kuvvetler Ceyhun nehrini geçmiş, öncü birliklerin gerisinde kalmış olan kalelerden bazıları kuşatma, tehdit veya kendiliğinden teslim olmak suretiyle Moğolların kontrolüne geçmiştir. Sefer sırasında, kendiliğinden teslim olan kale ve şehirlerden sadece kurtuluş parası ve vergi alınmış, karşı koyanlar ise yakılıp, yıkıldığı için, şehir ve kalelerden çoğu kendiliğinden teslim olmuşlardır. Diğer taraftan yaklaşan büyük

³³ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 167; Hammer Purgstall, *a.g.e.*, s. 93.

³⁴ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 169.

³⁵ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 171; Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 106.

³⁶ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 174; Ebu'l Ferec, *Muhtasarüddüvel*, s. 27.

tehlike karşısında varlığını korumak isteyen mahallî emirler de Hülegü'nün huzuruna çıkıp, itaatlerini arzetyemekte adetâ yarış etmişlerdir. Hülegü, daha Karakurum'da bulunduğu sırada ününü duymuş olduğu Nâsireddin Tusî'yi yanına getirtmek için Herat hâkimi Şemseddin Kert'i görevlendirmiştir. Nâsireddin Tusî, Sertaht kalesinde İsmâilîler'in bir nevi tutsağı durumunda aile ve çocuklarıyla oturmaktaydı. Şemseddin bu ünlü alimi aile ve çocuklarıyla birlikte Hülegü'nün yanına getirmiş, Hülegü onu Payze ve Yarlığ ile mükâfatlandırmıştır.³⁷ Mengü Han daha Karakurum'da iken Nasireddin Tusî'yi bulup kendisine göndermesi için kardeşi-ne öğüt vermiş ise de Hülegü onu Karakurum'a göndermemiş, daha sonra Moğollar tarafından alınacak olan Tun kalesini ona bıraktığı gibi, hatayı boyunca onun bilgisinden istifade etmiştir.

Hülegü, Herat'dan hareket ile Havaf ve Zave şehirleri yakınına geldiğı sırada, öncü birlikleri kumandanı Kitbuka noyan ile İlka noyanları da Kuhistan'da Moğol hâkimiyetine girmemiş olan kalelerin alınması için görevlendirmiştir. Adı geçen kumandanlar 21 Mayıs 1254'de yörenin en önemli kalesi durumunda olan Tun'u almışlar ve bölge kısa zamanda tamamen Moğollar'ın idaresine geçmiştir.³⁸ Zave şehrinde kuzeye yönelen Hülegü Tus şehrine gelmiş, burada Argun Aka tarafından törenlerle karşılanmıştır. Daha sonra Mansuriye, Radagan alındıktan sonra, Merv, Abiverd ve Dhistan taraflarında hayvanları için bol miktarda yiyecek temin ettiği gibi askerleri için gerekli olan erzakı da hazırlanmıştır. Buradan daha önceki Moğol akınları sırasında tahrip edildiğinden dolayı sakinlerinin terk etmiş olduğu Habuşan'a geçmiş, bu şehrin yeniden kurulması için de Seyfeddin Aka'yı görevlendirmiştir.³⁹ Habuşan'dan Komis bölgesinin önemli merkezlerinden Bistam'a hareket etmiş, burada iken, İsmâilîler'in Reis'i Rükneddin Gurşah'a teslim olması için Bek-Temür Kurt, Bitikçi Sahireddin ve Şah Emir'den oluşan elçilik heyetini göndermiştir.⁴⁰ Rükneddin Gurşah'ın genç ve tecrübesiz oluşu, etrafındaki adamlarının da uzağı görememiş olmalarından dolayı olacak ki, Moğol elçilerine iyi davranmamışlardır. Moğol kuvvetleri Mazenderan'a yaklaştığı sırada yaptıkları hatayı anlamışlar ve hazırladıkları bir elçilik heyetini Hülegü'ye göndermişlerdir. Bu elçileri vasıtasıyla da babasının Moğollar'a düşmanca davra-

³⁷ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 177; Z. Velidi Togan, *a.g.e.*, s. 267.

³⁸ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 106; Hammer Purgstall, *a.g.e.*, s. 96.

³⁹ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 183; Hammer Purgstall, *a.g.e.*, s. 97.

⁴⁰ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 185.

niş içerisinde olduğunu, kendisinin ise dost olduğunu ispat etmek için bazı kalelerin kapı ve burçlarını yıktırıştır.⁴¹ Aslında Rükneddin söz ve davranışlarında samimi olmayıp, kış mevsimi yaklaştığı için zaman kazanmak maksadıyla bu yolu tercih etmiştir. İsmâîlî Reisi'nin maksadını anlamış olan Hülegü, dağılmış kuvvetlerini Bistâm'da toplatmış, öncü birlikler ile asıl ordunun birleşmesi için batıya doğru yürüyüş emri vermiştir. Kuhistan ve Mazenderan'daki Moğol başarılarından sonra, durumun İsmâîlîler aleyhine geliştiğini gören yöre hâkimleri de kendi istekleriyle Moğollar'ın yanında olmuşlardır.

Bistâm'dan batıya doğru yürüyüşe geçen Moğol ordusunun sağ kanadına Buka-Temür ile Köke-İlka noyanlar, sol kanadına şehzade Teküdar oğul ile Kitbuka noyan, merkezde ise seçme askerlerin başında Hülegü yer almıştır.⁴² Ordu Firüz-kûl şehrine girerken, Hülegü Rükneddin Gurşah'a yeni bir elçilik heyeti göndererek, itaat altına girmesi için çağrıda bulunmuştur.⁴³ Moğol kuvvetlerinin ilerlemesi karşısında çaresiz kalmış olan Rükneddin Gurşah, Hülegü Demavend şehri önlerinde iken, veziri Keykubâd başkanlığında ileri gelen adamlarından oluşan bir elçilik heyeti göndermiştir. Keykubâd, daha önce kendilerinden istenilenleri yerine getireceklerini ve Kuhistan'da Moğollar'a karşı koyan kaleleri de teslim etmiş olduklarını bildirmiştir.⁴⁴

İsmâîlîler, bu davranışları ile bir yandan ümitsizliğe düşerken, diğer yandan da zamanın kendi lehlerine işlediğine inanıyorlardı. Çünkü mevsim kış olduğu için havaların soğuması ile Moğollar'ın kuşatma savaşını sürdürmeleri güçleşecekti. Moğol kuvvetleri Demavend şehriden hareket ederek, Rey şehri yakınlarındaki Abbasabad'a gelmişlerdir. Bu sırada Rükneddin Gurşah'ın teminatı üzerine, Şemseddin Kilgi başkanlığındaki bir elçilik heyeti Girdkuh kalesine gönderilmiş, ayrıca Rükneddin Gurşah'a gönderilen bir diğer elçilik heyeti ile de daha önceki istekler tekrarlanmıştır.⁴⁵ Hülegü'yü daha fazla oyalayamayacağını anlayan Rükneddin Gurşah, daha önceki Moğol istekleri arasında bulunan rehine meselesini

⁴¹ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 187.

⁴² Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 187; Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 107.

⁴³ Hülegü, Rükneddin Gurşah'a "eğer kınanması gereken tutumuna rağmen, bizi karışlamaya gelirse, plânımızı değiştireceğiz" diye haber gönderdi. Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 195.

⁴⁴ Rükneddin Gurşah, Kuhistan'daki kalelerin Moğollar'a teslim olmaları için mektuplar göndermiştir. Bkz. Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 101.

⁴⁵ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 201.

çözmek için, cariyesinden olma 7-8 yaşlarındaki bir çocuğu kendi öz oğlu olarak göstermiş ve bir elçilik heyeti refakatında Hülegü'ye rehine olarak göndermiştir.⁴⁶ Hülegü, çocuğun durumunu öğrenmiş olduğu halde, iyi bir karşılama olmadan sonra geri göndermiştir. Elçileri vasıtasıyla da Rükneddin Gurşah'a bu defa ya kendisinin veya kardeşi, Şirvanşah'ın huzuruna gelmelerini buyurmuştur.⁴⁷

Karşılıklı elçilik heyetlerinin gidip gelmesi hayli zaman almış, kış mevsimi olmasına rağmen havaların iyi gitmesi Rükneddin Gurşah'ın aleyhine olmuştur. Her geçen gün biraz daha ümitsizliğe düşen İsmâîlî Reisi, daha fazla direnememiş olmalı ki, 1256 yılı Ekim ayınının 26. günü (Perşembe) kardeşi Şirvanşah ve yakın adamlarından Asıleddin Zuzen ile birlikte 300 kişilik bir heyeti Hülegü'ye göndermiştir. Bu heyet Moğol kuvvetlerine Rey şehri civarında yetişmiş ve Hülegü'nün isteklerini Rükneddin Gurşah'ın kabul ettiğini kendisine bildirmişlerdir. Ancak Hülegü, Şirvanşah'ı yanında alıkoymamış, mutlaka Rükneddin Gurşah'ın gelip itaatını arz etmesini bildiren bir mektubu Şirvanşah'a vererek geri göndermiştir.⁴⁸

Moğol kuvvetleri Rükneddin Gurşah'ın oturmakta olduğu kaleye yaklaştıkları zaman, İsmâîlî Reisi kendi kalesi yakınında bulunan Moğol kumandanlarından Buka-Temür ile Köke İlka Noyanlara göndermiş olduğu bir mektupta özetle "Hülegü'nün emirlerine uyararak kalelerimi yıktırıyorum, sizlerin buraya gelmesini gerektiren bir olay mı oldu?" Moğol kumandanlarının bu mektuba cevabı ise hemen aynı mahiyettedir. "İki taraf da barış içerisinde olduğuna göre hayvanlarımızı otlatmak için gelmiş bulunuyoruz."⁴⁹ Mektuplardaki ifadelerle göre her iki taraf da neticeyi tahmin etmiş olduğu halde bunu ifade etmek yerine kapalı ifadeler kullanmayı tercih etmişlerdir.

Yazışmalar ve karşılıklı elçilik heyetlerinin gidip geldiği sırada Hülegü, İsmâîlîler'in en kuvvetli ve alınması güç kalelerinden Meymun-

⁴⁶ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 106; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Chronography*, s. 560; *Muhtasarüddüvel*, s. 28.

⁴⁷ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 107; Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 205.

⁴⁸ Hülegü, kendisine elçi olarak gönderilmiş olan Şirvanşah aracılığıyla Rükneddin Gurşah'a şu emri göndermiştir. "Rükneddin Gurşah'dan gördüğüm itaat ve yakınlığa dayanarak, babasına bağlı olanları affediyorum. Rükneddin babasının yerine geçtiğinden beri kötü bir davranışta bulunmadı, eğer söylediği kaleleri yıkmış ise bizden hiç korkmasın." Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 207; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Chronography*, s. 561.

⁴⁹ Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 207; Hammer Purgstall, *a.g.e.*, s. 101.

diz'i kuşatmıştı. Mevsimin kış olması (31 Ekim 1256), kalenin sarp kayalıklar üzerinde kurulmuş olması Moğol askerlerinin işini zorlaştırmış olmalı ki, Hülegü'nün kumandanları arasında görüş ayrılığına sebep olmuştur. Kuşatma devam ederken yapılan bir toplantıda bazı kumandanlar mevsim şartları, asker ve hayvanların erzak durumundan dolayı, kuşatmanın kaldırılmasını istemişlerse de, başta Kitbuka noyan, Buka-Temür ve Seyfeddin Bitikçi kuşatmanın aralıksız sürdürülmesini istemişlerdir. Hülegü ikinci görüşü benimsemiş olduğundan kuşatma devam ettirilmiştir.⁵⁰ Kuşatmanın kaldırılması henüz Moğollar'ın eline geçmemiş olan diğer İsmâîlî kalelerine de cesaret verecek ve işgalcilerin işlerini güçleştirecekti.

Hülegü, İsmâîlîler'in Reisi'ne beş günlük süre tanıyan yeni bir mektup göndermiştir.⁵¹ Kalelerinin bir bir elinden çıkması ve kış mevsimine rağmen Moğollar'ın aralıksız kuşatmaları devam ettirmiş olmaları Rükneddin Gurşah'ı ümitsizliğe düşürmüştü ve güvendiği adamları ile yapmış olduğu bir toplantıdan sonra, ileri gelen bazı adamları ile birlikte kardeşi Şirvanşah ve oğlu Turkia'yı kıymetli hediyeler ile birlikte bağlılığını bildirmek maksadıyla 654 yılı Zilkade ayı sonunda (19 Kasım 1256) Hülegü'nün karargahına göndermiştir. Hülegü, Rükneddin Gurşah'ın elçi olarak gönderdiği heyet üyelerini birbirlerinden ayırmış ve ayrı ayrı sorguya çekmek suretiyle Rükneddin Gurşah'ın içerisinde bulunduğu durumu ve maksadını öğrenmiştir. Bu görüşmeler devam ederken, ünlü kumandan ve şehzadelerden Buka-Temür, Köke-İlka, Kitbuka noyanlar ile şehzade Balagay (Bilkay) ve Tutag, İsmâîlîler'in merkezi ve en kuvvetli kalesi Alamût'u kış mevsimine rağmen kuşatmışlardı. Hülegü ise, Alamût'un alınması zor bir mevkiide bulunması, mevsimin kış olması, asker ve hayvanların erzak ve yiyecek problemlerini gözönüne alarak, bu kaleyi andlaşma ile teslim almanın yollarını aramıştır. Rükneddin ise, Moğollar karşısında daha fazla dayanmanın mümkün olmayacağını anlamış olmasına rağmen adamlarından bazıları bu görüşe yanaşmadıkları gibi onu Moğollar'a teslim olduğu takdirde öldüreceklerini bile söylemişlerdir.⁵² Rükneddin içerisinde bulunduğu bu durumu Hülegü'ye bildirmiştir.

Bir yandan kendi adamları tarafından ölümle tehdit edilen diğer taraftan Moğollar'ın amansızca kuşatmış olduğu kalesinde daha fazla kal-

⁵⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 108.

⁵¹ Reşidüddin, *a.g.e.*, s. 211; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Muhtasarüddüvel*, s. 28.

⁵² Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 129; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Chronography*, s. 561.

mak istemeyen Rükneddin Gurşah, 654 yılı Zilkade ayı sonunda (22 Kasım 1256) yaklaşık 200 yıldan beri ailesinin sahibi bulunduğu Alamût kalesinden, yanında aile mensupları ve ileri gelen adamlarından bazıları ile birlikte çıkararak Hülegü'nün karargahına gitmiştir.⁵³ Hülegü onu iyi karşılamış ve geleceğe dair birtakım vaadlerde bulunmuş, böylece hâlâ teslim olmamış bazı İsmâîlî kaleleri Rükneddin Gurşah'ın emri ile Moğollar'a teslim olmuşlardır.⁵⁴ Rükneddin'in Hülegü'nün karargahına gelmesinden dört gün sonra yani 26 Kasım 1256'da teslim olan Alamût 1090 yılında Hasan Sabbah tarafından hile ile ele geçirilmişti. Bir kaleler dizisinden kurulu bir siyasî teşekkülün merkezi olarak karşımıza çıkan Alamut'un İsmâîlîler için büyük bir önemi vardır. Bu kalede maddî ve manevî değeri yüksek birçok ganimet elde edilmiş, bunlardan maddî olanları Moğol geleneği icabı olarak kuşatmaya katılan askerlere dağıtılmış, meşhur Alamût kütüphanesinin tasnif görevini Ata Melik Cüveynî üstlenmiştir. Cüveynî birçok kıymetli eserleri kurtarmış ise de özellikle İsmâîlî tarikâtı ile ilgisi bulunan birçok kıymetli eserlerin yanmasına seyirci kalmıştır.⁵⁵ Herşeyde bir bâtın yani gizli mana ve kıymet araması kendilerine karşı çıkanları acımadan öldürmeleri sebebiyle olacak ki, halk, aydın hemen herkes onlara kuşku ve korkuyla bakmıştır. Bâtinîler'in fesadı bir daha etrafa yayılmasın diyerek, Alamût kütüphanesinde bu tarikat ile ilgili bulunan kitapların yanmasına o çağın aydın devlet adamları dahi karşı çıkmamışlar veya çıkamamışlardır. Gizlilik üzerine kurulan bu görüş, bu kütüphanedeki kitapların yanmasıyla kısmen gizliliğe bürünmüştür. Şayet bu kitaplar yanmamış olsaydı, Selçuklu, Harezmsah, Abbasi Halifeliği ve Yakın Doğu'daki birçok siyasî teşekküller ile İsmâîlîler arasındaki ilişkiler sebebiyle de olsa önemli bilgiler elde etmek mümkün olurdu.

Hülegü, 20 Zilhicce 654 çarşamba günü (17 Aralık 1256) karargahının bulunduğu Kazvin şehrinde kazanmış olduğu zaferi kutlarken, Lanbeser başta olmak üzere çoğunluğu Suriye'de bulunan İsmâîlî kalelerinden bazıları Rükneddin Gurşah'ın isteğine rağmen Moğollar'a teslim olmamışlardı. Hülegü alınması güç kayalık yerlerde kurulmuş bu kaleleri askerini yormadan, elinde bulunan Rükneddin Gurşah aracılığıyla teslim alma yolunu tercih etmiş olmalı ki, İsmâîlî Reisi'ne karşı toleranslı davranmıştır.

⁵³ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 134; B. Spuler, *Les Mongols Dans L'Histoire*, Paris 1961, s. 36-37.

⁵⁴ Reşiduddin, *a.g.e.*, s. 213.

⁵⁵ Reşiduddin, *a.g.e.*, s.215; Hammer Purgstall, *a.g.e.*, s.103.

Gerçekten o sırada aile ve yakınları ile birlikte Kazvin'de oturan Rükneddin Gurşah, henüz Moğollar'a teslim olmamış kalelerin kumandanlarına mektuplar yazıyor veya sadık adamlarını Moğol kumandanları ile birlikte göndererek teslim olmalarını istiyordu. Bu tutum ve davranışı sayesinde de Hülegü'nün her arzusunu yerine getirdiği için adamları tarafından terk edilmiştir. Artık onun mektupları ve emirleri Moğollara teslim olmak istemeyen kale kumandanları nezdinde bir mânâ ifade etmez hale gelmişti. Diğer taraftan Hülegü onun tutum ve davranışlarına karşılık yarlıg ve payze vermiş, ayrıca bir Moğol kızı ile evlenmesine de müsaade etmiştir.⁵⁶ İran ve Suriye'de bulunan İsmâîlî kaleleri birer birer Moğollar'ın kontrolüne geçtikçe Rükneddin Gurşah da Hülegü nezdindeki itibarını kaybetmiştir. Bu durumu farketmiş olan Rükneddin Gurşah, Büyük Han'a gitmek istemiş ve dileği Hülegü tarafından olumlu bulunmuştur. Kendi adamları ve Hülegü'nün görevlendirmiş olduğu muhafızlarla birlikte Mengü Han'a gitmek üzere yola çıkan Rükneddin, yolculuk öncesi ve yolculuğu esnasında her geçen gün kendisine ve adamlarına karşı takınılan tavırın değişmekte olduğu için gizlice hâlâ Moğollara karşı direnen İsmâîlî kalelerine haberler göndererek kendisinin aldatıldığını mücadelelerini sürdürmelerini istemiştir.⁵⁷ Bu davranışı Moğollar tarafından farkedilmiş olmalı ki, Karakurum'a vardığı zaman Mengü Han onun getirmiş olduğu hediyeleri kabul etmemiş, geri dönmesini ve İsmâîlî kalelerinin teslimi tamamlandıktan sonra gelmesini bildirmiştir. Üzgün ve ümitsiz dönüş yolculuğu sırasında Rükneddin Gurşah ve adamları Büyük Han'ın buyruğu ile öldürülmüşlerdir. Ayrıca, Mengü Han, Hülegü'ye İsmâîlîler'den bir tek kişinin dahi sağ bırakılmaması için buyruk göndermiştir.⁵⁸ Hülegü, Kazvin ve yöresindeki İsmâîlîler'in imhası için Bitikçi Bukray'ı, Kuhistan'daki İsmâîlîler için de Ötçigin noyanı görevlendirmiştir.⁵⁹ Her iki Moğol kumandanı Büyük Han'ın buyruğunu yerine getirmişler ve bu arada yerli halk tarafından da desteklenmişlerdir.

Böylece Hülegü'ye verilmiş olan görevin ilk bölümü tamamlanmış, XI. yüzyıldan beri Yakın Doğu'daki dinî, siyasî ve sosyal kargaşanın müsebbiplerinden birisi olarak kabul edilen İsmâîlîler meselesine çözüm getirilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin en güçlü olduğu bir dönemde,

⁵⁶ Reşiduddîn, *a.g.e.*, s. 217; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Chronography*, s. 562.

⁵⁷ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 275.

⁵⁸ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 275; Reşiduddîn, *a.g.e.*, s. 219.

⁵⁹ Cüveynî, *a.g.e.*, cilt 3, s. 275; Bar Hebraeus Ebu'l Ferec, *Muhtasarü'düvel*, s. 29.

saltanat merkezi yakınındaki Alamût kalesine yerleşen Hasan Sabbah'ın kurup geliştirdiği bu fırkanın mensupları yüzyıllarca Yakın Doğu hâkimleri için korkulu rüya olmuşlardır. Yerli halk ise, bir yandan devlet kuvvetlerinin İsmâîlî fedâilerini takip ve cezalandırması sırasında, diğer yandan fedâilerin tehdit ve korkusundan dolayı tedirgin olmuştur. Böyle bir ortamda herkes birbirinden şüphe eder hale gelmiş, öyle ki Bâtinî olarak itham edilen bir kimsenin cezalandırılması veya Bâtinîliğe karşı çıkan bir kimsenin fedâiler tarafından katledilmesi olağan hale gelmiştir. Öyle ki herkes birbirinden şüphe eder duruma düşmüş, Bağdad'daki Nizâmiye Medresesi müderrisi dahî Bâtinî olmakla itham edilmiş, ancak Halife'nin şahidliği sayesinde kurtulabilmiştir. Yakın Doğu'nun siyasî, sosyal ve ekonomik hayatındaki kargaşaya son verilmesi Hülegü'nün batı seferi ile yakından ilgili olmalıdır. Çünkü, Moğollar'ın yöreye hakim olmaları ve bilhassa Hülegü'nün gelmesiyle birlikte, önce siyasî birlik sağlanmış; bunu sosyal ve ekonomik hayatın düzene girmesi takip etmiştir. Abbasi Halifesine karşı tutum ve davranışından dolayı İslâm tarihçilerinin yerdikleri Hülegü, Batılı araştırmacıların "Moğol Barışı" olarak adlandırdıkları dönemin açılmasında büyük hizmeti olmuştur.